

De verkiezingen van 1936

Op 16 februari 1936 vonden verkiezingen plaats in Spanje die het land verdeelden in een links en een rechts blok. De stemmenaantallen uitgebracht op deze twee blokken verschilden nauwelijks, maar het kiessysteem, een districtenstelsel, bezorgde links een absolute meerderheid in de Cortes, het parlement. Ex-premier Manuel Azaña, een links-republikein, kwam opnieuw aan de macht.

De politieke crisis die zich voordeed in Spanje eind 1935, was voor president Alcalá Zamora aanleiding opdracht te geven aan de monarchist Manuel Portela om een minderheidskabinet te formeren en aan te sturen op nieuwe verkiezingen. Het werd een kabinet van links-republikeinen, politiek onafhankelijken en militairen onder leiding van premier Portela, dat op 14 december werd geïnstalleerd. Een vreemde beslissing van de president, want de

Niceto Alcalá Zamora
1880-1949

verkiezingsuitslag van 1933 bood mogelijkheden om een stabiel kabinet te formeren. Maar dat zou betekenen dat de leider van de rechts-katholieke partij CEDA, José Maria Gil Robles, formateur zou worden en premier, iets dat de president ten koste van alles wilde vermijden. Hij koos ervoor om door middel van verkiezingen het politieke midden te versterken en daarmee Spanje in rustiger vaarwater te brengen. Een misrekening, waarvoor een hoge prijs zou worden betaald. De verkiezingen zetten de politieke verhoudingen op scherp doordat links en rechts als blokken tegenover elkaar stonden waartussen het politieke centrum vermalen werd. Het was niet de eerste keer dat Alcalá Zamora zich in zijn rol als president rechtstreeks bemoeide met de dagelijkse politiek en deze in de richting probeerde te manoeuvreren die zijn voorkeur had. Een houding die men van een negentiende- eeuwse aristocraat kon verwachten, maar die niet paste

in een democratie naar twintigste-eeuws model. Een houding ook die er toe bijdroeg dat Spanje verzeild raakte in een van de meest dramatische gebeurtenissen in haar historie.

Het politieke landschap

Begin 1936, aan de vooravond van de verkiezingen die op 16 februari gehouden zouden worden, was het politieke landschap in Spanje ruwweg verdeeld in drie blokken: het linkse Volksfront (waaronder de

Francisco
Largo Caballero
1869-1946

socialisten en communisten), een groep van rechtse partijen waarvan de CEDA veruit de belangrijkste was en een aantal centrum-partijen waaronder de kersverse, door premier Manuel Portela opgerichte Partido de Centro Democrático (PCD). Uit het niets geboren zou deze partij het politieke midden moeten veroveren, een poging die gedoemd was schipbreuk te lijden.

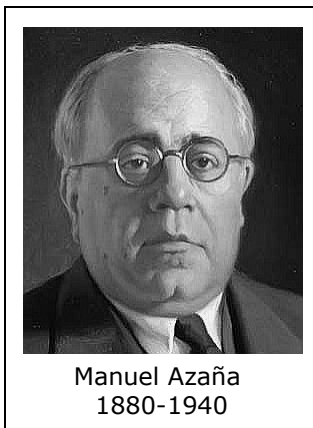
De mislukte opstand van 1934 had links Spanje in verwarring achtergelaten. De socialisten, verenigd in de Partido Socialista Obrero Español (PSOE), waren verdeeld in een gematigde stroming - waarbinnen

Indalecio Prieto een toonaangevende rol speelde - en de voorvechters van de revolutie onder leiding van Francisco Largo Caballero. Al direct na de opstand vond overleg plaats tussen Prieto en de leider van de links-republikeinen, Manuel Azaña, die na zijn aftreden als premier in 1933 inmiddels een eigen partij had opgericht, de Izquierda Republicana (IR). Largo Caballero liet echter weten onder geen beding een alliantie aan te willen gaan met de in zijn ogen burgerlijke links-republikeinen van de IR.

Links

Ter linkerzijde van de socialisten bevond zich de communistische partij Partido Comunista Español (PCE) die, hoewel klein van omvang, steeds meer aan invloed won en in feite werd aangestuurd door de Komintern, de internationale communistische organisatie. Vanuit de Komintern werd het formeren van een Volksfront, waarin alle arbeidersbewegingen zouden zijn verenigd, gestimuleerd, wat voor het eerst succes had in Frankrijk in juli 1935. Een nieuwe linkse partij was de Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM). Een arbeiderspartij van Catalaanse bodem die in september 1935 werd opgericht en zich onafhankelijk opstelde van Rusland.

Manuel Azaña
1880-1940

Manuel Azaña zag in de tweede helft van 1935 zijn ster rijzen, niet in de laatste plaats door de organisatie van massameetings. Een op 20 oktober te Madrid gehouden bijeenkomst trok 200.000 toehoorders, een record in de Spaanse geschiedenis. Azaña voer destijds een gematigde koers door zich pleitbezorger te tonen van het grondwettelijk gezag en was zeker niet uit op een revolutie. Hij was een briljant redenaar en slaagde erin ook zich onder zijn gehoor bevindende socialist en communisten te inspireren. Op 14 november stuurde Azaña een uitnodiging naar de PSOE om een alliantie aan te gaan en tot een gemeenschappelijk programma te komen. Largo Caballero ging daarmee akkoord onder de voorwaarde, dat ook de aan de PSOE gelieerde vakbond UGT en de communisten zouden meewerken. Maar zo'n combinatie, een Volksfront naar Franse snit, was eigenlijk helemaal niet de bedoeling van Azaña. Toch werden de besprekingen tussen de socialisten en links-republikeinen voortgezet, waarbij de hoofdrolspelers Azaña en Prieto beiden het probleem hadden om hun rechter- respectievelijk linkervleugel over de streep te trekken. In januari 1936 was het zover en werd het Volksfront geformeerd. De links-republikeinen van Azaña en die van de meer gematigde Diego Martínez Barrio, verenigd in de Unión Republicana (UR) sloten zich aan, evenals de socialisten van de PSOE en de communisten van de PCE en de POUM. De anarchisten maakten geen deel uit van het Volksfront, zij het dat hun voornaamste organisatie, de vakbond CNT met het front sympathiseerde, wat ongetwijfeld veel stemmen opleverde.

Indalecio Prieto
1869-1946

Het politieke programma van het Volksfront was uiteraard een moeizaam compromis waarin de erkenning van de grondwet een heet hangijzer was omdat revolutionair links zich tot dan toe niet gebonden had getoond aan dit gezag. Om de revolutionairen tegemoet te komen waren er bepalingen opgenomen die voorzagen in een algemene amnestie voor gepleegde revolutionaire gewelddaden (waaronder moordpartijen), terwijl dit niet gold voor degenen die beschuldigd waren van acties om deze wandaden te onderdrukken. De passages over de landhervorming hielden een compromis in waarbij links concessies had moeten doen. De gematigd republikeinen accepteerden niet dat land zomaar onteigend zou kunnen worden om gratis ter beschikking te stellen aan boeren en dus werd een voorstel geformuleerd dat voorzag in meer steun aan de landbouw, een progressievere pachtwet en het stimuleren van vormen van collectieve productie. Het was uiteindelijk een wankel programma dat meer paste bij de republikeinen dan bij hun linkse gesprekspartners, maar niettemin was het Volksfront daarmee een feit. Tot tevredenheid van Azaña, die de vorming van het Volksfront als een middel zag om zelf weer aan de macht te komen en niet als doel op zich.

Verkiezingsaffiche van de CEDA met Gil-Robles

Rechts

Aan de rechterzijde van het politieke spectrum bevond zich de katholieke partij Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA) met als leider José María Gil-Robles. De CEDA vormde in een aantal districten een alliantie met regionale rechtse partijen in het zogenaamde Bloque Nacional. De CEDA hamerde op hervorming van de grondwet uit 1931 die onder Azaña tot stand was gekomen en uiteraard was voor deze partij het herstel van de relatie tussen Kerk en staat een belangrijk punt. Daarin werd de CEDA gesteund door de hoogste geestelijke in het land: kardinaal Gomá die in januari 1936 een pastoraal

schrijven publiceerde onder de titel 'Por Dios y por España'. Naast de CEDA speelde de partij Renovación Española een rol. Deze partij zette zich in voor de verdediging van monarchistische waarden en werd geleid door José Calvo Sotelo, een welbespraakt en briljant jurist, die ten tijde van de dictatuur van Miguel Primo de Rivera al diverse ministersposten had bezet. Calvo Sotelo stelde de CEDA voor om een alliantie te vormen, maar daar ging Gil-Robles niet op in. Een andere conservatieve partij van betekenis was Comución Traditionalista, een Carlistische beweging, geworteld in het Baskenland, Navarra en Aragón en waarin Manuel Fal Conde, advocaat en fervent katholiek, de eerste viool speelde. Deze partij beschikte over een militie, de *Requeté*, die in de Burgeroorlog aan de zijde van Franco zou vechten.

Centrum

Tenslotte was er een aantal centrumpartijen zoals de regionale partijen Lliga Catalana en de Nacionalistas Vascos, maar de belangrijkste rol leek weggelegd voor de partij van Manuel Portela, de Partido de Centro Democrático. Deze nieuwe partij publiceerde op 28 januari haar manifest waarin elke vorm van revolutie werd afgewezen en de nadruk werd gelegd op nationale eenheid en een voortzetting van het grondwettelijk vastgelegde proces. Aandacht dus bij deze partij voor algemene liberale principes, maar geen pakkende uitspraken over concrete zaken die de kiezer zouden kunnen aanspreken. De partij ging in diverse districten allianties aan, zowel met links als met rechts en dat maakte haar politiek profiel er beslist niet duidelijker op.

De verkiezingsuitslagen en de politieke gevolgen

Net als in 1933 verliep de campagneperiode relatief rustig en waren er weinig incidenten, maar er was één belangrijk verschil met de verkiezingen van 1933. Meer dan toen werd nu een heldere keuze geboden tussen twee elkaar fel bevechtende politieke stromingen. En omdat veel kiezers die keuze naar alle waarschijnlijkheid ook maakten om hun stem niet 'verloren' te zien gaan in het ongewisse midden, liepen de verkiezingen uit op een scherpe scheiding van Spanje in links en rechts.

De verkiezingen die gehouden werden op 16 februari verliepen rustig en er werden slechts enkele gevallen van verkiezingsfraude gemeld. Reeds de volgende dag was duidelijk dat het Volksfront had gewonnen en wel met 47,2% tegen 45,7% voor de rechtse partijen. De centrumpartijen behaalden samen 5,4% waarvan er 4,1% waren uitgebracht van de de partij van Portela.

Feitelijk was Spanje dus verdeeld in vrijwel gelijke blokken van links en rechts, maar dankzij het kiessysteem, een ingewikkeld districtenstelsel, kreeg het Volksfront een absolute meerderheid in zetels in het parlement.

Zetelverdeling op basis van de verkiezingsuitslag in 1936

Volksfront		Rechts		Centrum	
PSOE	88	CEDA	101	PCD	21
Izquierda Republicana	79	Traditionalista	15	Lliga Catalana	12
Unión Republicana	34	Renovación Española	13	Overigen	21
Esquerra Catalana	22	Overigen	27		
PCE	14				
POUM	1				
Overigen	25				
Totaal	263	Totaal	156	Totaal	54

Natuurlijk was de vreugde in het linkse kamp groot en de communisten vierden het welslagen van de Kominternstrategie, maar vergeten werd dat het Volksfront minder stemmen verkregen had dan rechts en centrum samen.

In de avond van 16 februari begonnen de meest linkse aanhangers van het Volksfront zich te roeren. Zij achtten de tijd rijp voor een echte revolutionaire omwenteling die een einde zou maken aan het burgerlijk bewind. Manifestaties werden vergezeld van brandstichting in kerken en andere religieuze gebouwen, ongeregelde heden die zich de volgende dag voortzetten en hoewel geenszins duidelijk was of de plaatselijke autoriteiten de situatie aankonden, was dit voor Gil-Robles, leider van de CEDA, reden om de noodklok te luiden. Telefonisch verzocht hij premier Portela de staat van beleg af te kondigen. Ook de chef van de generale staf, generaal Franco, maakte zich ongerust en probeerde op de avond van 18 februari Portela te bewegen in te grijpen, maar deze gaf als antwoord dat hij 'zijn kussen zou raadplegen'. Portela, die tegen de zeventig liep, had er genoeg van en adviseerde president Alcalá Zamora de volgende dag om de macht over te dragen aan Azaña zonder de definitieve uitslag van de verkiezingen af te wachten. De weg lag open voor links dat echter niet in staat bleek om het toenemend geweld te stoppen en de Burgeroorlog te voorkomen.

Manuel Portela
1868 - 1952

Willem Peeters, 4 februari 2011